

והכל שריר ובריר וקיים?*

הסוגיה הלא פתורה של שערון הכתובה

מאת

אודי נוימן**

הכתובה נועדה לעזור לאישה עד שתישא אדם אחר, זאת מכיוון שלפי דין תורה – האישה אינה יורשת ואינה מקבלת רכוש. אלא שהיום תשלום סכום הכתובה לאישה מצטרף לשאר ההסדרים הרכושיים הקיימים, בין בפטירת האיש ובין בגירושין, הסדרים שלמעשה מיייתרים את הצורך בכתובה. בפסק דין חדש, שופך השופט רובינשטיין אור על סוגיית שערון הכתובה, אולם על כל טפח שהוא מגלה הוא מכסה טפחיים.

הכתובה, שלפי המסורת היהודית החתן חותם עליה ומוסר לאשתו במעמד החופה, איבדה קצת מזוהרה במצב המשפטי הקיים במדינת ישראל. למרות שחתנים רבים נוהגים "להדר" במצווה ולהתחייב בסכומים מופרזים לנשותיהם, והמהדרין מן המהדרין אף תולים את הכתובה על קירות ביתם כסמל לאהבתם – ולא מביאים לתשומת ליבם כי הכתובה מצביעה למעשה על סוף הקשר ביניהם, בין בגירושין ובין במוות – רק כתובות מעטות מגיעות לידי התדיינות משפטית בבתי משפט אזרחיים. במקרי גירושין, עקב העובדה שהכתובות הן חלק מהסדר כולל ומשיקולים נוספים; במקרים שהאיש לא עשה צוואה והוא נפטר לפני האישה – נוכח הוראות דוגמת הוראת סעיף 11(ג) לחוק הירושה¹: "המגיע לבן-זוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות, ובכלל זה מה שאשה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעיזבונו"².

* מתוך לשון הכתובה.

** סטודנט שנה ב' לתואר ראשון במשפטים, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן. אני מבקש להודות לפרופ' שחר ליפשיץ ולפרופ' עמיחי רדוינר שסייעו לי רבות במהלך כתיבת המאמר. האחראיות לתוכן הדברים רובצת, כמובן, על כתפיי בלבד.

¹ התשכ"ה-1965, ס"ח 446.

² ליתר דיוק, יש לציין כי יש לא מעט מקרים של דיון בכתובה במסגרת בתי הדין הרבניים, בעיקר בשל הפער בין ס' 11(ג) לחוק הירושה הנ"ל לבין ס' 17 לחוק יחסי ממון, התשל"ג-1973, ס"ח 712, הקובע כי "אין בחוק זה כדי לגרוע ... מזכויות האשה לפי כתובתה". אך כאמור, לרוב, סכום הכתובה נבלע בהסדרי הגירושין.

פסק דין חדש של השופט אליקים רובינשטיין,³ מחזיר לכתובה את כבודה כשהוא דן בסוגיית שערור הכתובה, סוגיה שבית-המשפט העליון לא פסק בה מעולם. עם זאת, אנסה להראות שבשאלות מסוימות שמעלה השופט רובינשטיין, רב הנסתר על הנגלה. באותו מקרה, האיש והאישה נישאו זה לזה ב-1975, כשלשניהם אלו נישואין שניים. בעת נישואיהם ערכו ביניהם הזוג הסכם ממון שקובע הפרדה רכושית על כל נכסיהם למעט הדירה. לאחר שהאיש נפטר ב-2006, הגישה האישה תביעה נגד עזבונו בגדרה נתבע גם סכום הכתובה לרבות ריבית והצמדה (476,164 ש"ח), שכן המנוח כמעט ולא הוריש לה דבר בצוואתו ולמעשה נישל אותה מירושתו, וללא הצמדה, ערכה הנומינלי של הכתובה הינו עשרה שקלים. לאחר שהאישה נפטרה ב-2008, נכנסו בנעליה ילדיה מנישואיה הראשונים. בית-המשפט לענייני משפחה קיבל את התביעה, וקבע כי יש להצמיד את הסכום למדד ללא ריבית (189,500 ש"ח נכון ליום התביעה).⁴ בית-המשפט המחוזי בת"א אישר את פסיקת בית-המשפט לענייני משפחה,⁵ וכיוון שכאמור אין הלכה בנושא שערור כתובה, החליט בית-המשפט העליון לקבל את בקשת הערעור ולדון בה כערעור.

בפסק-הדין של בית-המשפט העליון, קובע השופט רובינשטיין כי לבית-משפט אזרחי יש שיקול דעת להורות על שערור, לאור שני הרציונאלים של הכתובה: יציבות מוסד הנישואין ("שלא תהא קלה בעיניו להוציאה")⁶ והבטחת עתידה הכלכלי של האישה. השערור יכול להיעשות בשני מסלולים עיקריים: או דרך הדין האזרחי או דרך הדין הדתי, שבו לפי חלק מהדעות ניתן לשערך את הכתובה.⁷ שני המסלולים, מציין השופט רובינשטיין, מביאים לאותה תוצאה, אולם לשיטתו מוטב ללכת במסלול האזרחי, משני טעמים: הרמוניה ביחס לחיובים אחרים וכן כדי שבתי-המשפט האזרחיים, האמונים על הגביה, יוכלו לפעול בכלים המוכרים להם. בשני המסלולים, לדעתו, ניתן להצמיד את הכתובה אף אם לא נקבעה בה תניית שערור מפורשת, כשהעדיפות היא לעשות זאת בדרך של פרשנות, שבה לכאורה לא מוסיפים או גורעים מהכתובה, או בדרך של עיקרון תום הלב, שם משלימים או מתערבים בכתובה, וזאת לאור הרציונלים לעיל של מוסד הכתובה.

למרות שפסק-הדין מוסיף עוד לבנה בביצור מעמדה של הכתובה במציאות העכשווית, הוא מותיר מספר סוגיות לא פתורות, שמתחדדות בשל הליכתו של השופט רובינשטיין במסלול האזרחי. השופט רובינשטיין מצהיר כי מטרת פסק-הדין הינה "להציג מדיניות בהירה יותר בשאלת השערור באותם תיקים בהם הוגשה תביעה

³ בע"מ 9606/11 עזבון פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.5.13).

⁴ תמ"ש (משפחה ת"א) ז.ר. נ' ש.ק. (פורסם בנבו, 29.4.2010).

⁵ עמ"ש (מחוזי ת"א-יפו) פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 23.11.2011).

⁶ בבלי, כתובות נ"ד, ע"א.

⁷ להרחבה בנושא זה, ראו: שלמה דיכובסקי "הכתובה" תחומין כח 28 (התשס"ח); שלמה דיכובסקי "חיובי הצמדה בבתי הדין הרבניים" דיני ישראל יב, קג (התשמ"ה).

והשאלה מתעוררת⁸ (ההדגשה שלי – א' נ'), אולם נראה כי הוא חותר תחת מטרתו- שלו כאשר הוא מעדיף להותיר בערפל את קביעת השערוך, ומקנה לשופטים שיקול דעת שהוא לא תוחם את גבולותיו. דווקא מכיוון שהשופטים חפצים שתכליות הכתובה – ובראשן הבטחת עתידה הכלכלי של האישה – לא תתמוססנה, מוטב היה לו היה נקבע שערוך אוטומטי כברירת מחדל, כאשר את השערוך ניתן להפחית לפי שיקול דעת השופטים. לא מובן מדוע השופט רובינשטיין לא מגביל את שיקול הדעת. השופט רובינשטיין מציין כי בסוגיה של שערוך מורגל בית-המשפט האזרחי בשיקול דעת רחב יחסית,⁹ ומסמיך את דבריו על שני פסקי-דין קודמים.¹⁰ אולם בשני פסקי-הדין שהוא מזכיר מדובר על פסיקת הפרשי הצמדה בעקבות הימשכות ההליכים בערכאות השיפוטיות, ולא בעקבות העדר תניה כזו בחוזה או חוסר בהירות לגבי תנאי כזה. כפי שמצוין בבקשת הערעור, כבר נקבע בפסק-הדין המנחה בנושא, בעניין המוטראן הקופטי,¹¹ כי ניתן לייחס לצדדים לחוזה כוונת שערוך בנסיבות שבהן הדבר עולה עם תכליתו, אך שם הדברים נסמכים על אומד דעת הצדדים והנסיבות, ולא מוזכרת שם האפשרות לשיקול דעת של בית-המשפט.

לא זו אף זו. כבוד השופט רובינשטיין מציין כי ניתן לסווג את שיקולי השופטים לשתי קבוצות: קבוצת השיקולים הראשונה הבוחנת את הגשמת תכלית הכתובה, כלומר, הבטחת פרנסת האישה ("הפרספקטיבה הרחבה", כהגדרתו), וקבוצת השיקולים השנייה שעניינה הגשמת כוונת הצדדים בכתובה ("הפרספקטיבה הצרה").¹² ניתן היה להבין אם השופט רובינשטיין היה מסתפק בקבוצת השיקולים הראשונה, והיה קובע שיש לשערך כתובה מקום שאי שערוך היה מביא לתוצאה אבסורדית, כמו במקרה הנוכחי בו סכום הכתובה הינו 10 ש"ח ללא שערוך, וכאמור, השופטים חפצים בהבטחת עתידה הכלכלי של האישה. לחילופין, ניתן היה לקבל אם השופט רובינשטיין היה מסתפק בקביעת אי-שיערוך מקום שבו ממילא נכסי האישה רבים או סכום הכתובה גבוה באופן משמעותי.¹³ אולם נראה כי השופט רובינשטיין, למרות שבחר ללכת במסלול האזרחי, לא יורד לעומק הדרישה כי לצורך שיערוך הכתובה יש להתייחס אליה כחוזה חד-צדדי,¹⁴ ויש לפרשה בהתאם לכוונת החתן. יש לזכור כי הכתובה איננה חוזה

⁸ בע"מ 9606/11, לעיל ה"ש 3, פס' טז.

⁹ שם, פס' סח.

¹⁰ ע"א 419/80 הולנדר ושות' בע"מ נ' הוד אווז בע"מ, פ"ד לו(4) 433 (1982); ע"א 391/88 עיזבון

פיכטנבוים נ' זלישניק, פ"ד מו(4) 311 (1992).

¹¹ ע"א 479/89 המוטראן הקופטי נ' חלמיש – חברה ממשלתית עירונית לשיקום הדיור בתל-אביב-יפו

בע"מ, פ"ד מו(3) 837 (1992).

¹² בע"מ 9606/11, לעיל ה"ש 3, פס' טז-עג.

¹³ שם, פס' סה.

¹⁴ ההגדרה של כתובה כחוזה היא מורכבת. עיקרה של הכתובה הוא 'תנאי בית דין' (משנה, כתובות ד,

ז), כלומר הוא חיוב מכוח חוק והוא אינו תלוי ברצון המקדש.

שהצדדים שוקדים על כתיבתו ועל תנאיו, אלא חוזה גנרי שהחתן מתחייב בו באמצעות חתימתו וקביעת הסכום בו. לכן לא ברור כמה ניתן ללמוד מלשון החוזה, או להיבנות מכך שלא נכללה בחוזה תניה מפורשת או משתמעת בדבר הצמדה או הימנעות ממנה, כפי שהשופט רובינשטיין מציין,¹⁵ שעה שנוסח החוזה הוא קבוע מקדמת דנא.

יתרה מזו. אומד דעת הצדדים נקבע לפי מועד החתימה על החוזה. שיחזור אומד דעת הצדדים ביום החתונה, ביום חתימת החתן על הכתובה, בשעה שהאבה פורחת בין השניים, יכול להביא לתוצאות נוגדות. מצד אחד, קרוב לוודאי שהחתן יאמר שכוונתו הייתה לשערוך החוזה. קשה לקבל את העובדה כי החתן לא מתכוון שסכום הנקוב בחוזה שהוא צד בו לא יהיה צמוד. נוסף על כך, מספר פעמים בפסק-הדין מתרה השופט רובינשטיין בעורכי החופות כי יסבו את תשומת לב החתנים לסכומים המופרזים שהם כותבים בכתובה, ברם האם כתיבת סכום גדול אינה מהווה אינדיקציה לרצון החתן להיטיב עם הכלה, ומכאן לכוונת הצדדים לשערוך?

מצד שני, יכול החתן לבוא ולומר כי מלכתחילה לא התכוון לשלם את הסכום המופרז שהוא נקב בכתובה והוא רק ביקש "להשוויץ". האם סכום מופרז בכתובה לא מעיד על בורותו של החתן? אולם אם נמשיך בקו המחשבה הזה, ייתכן שאין מקום לחייב את החתנים כלל בכתובה, ואכן היה פסק-דין של בית-הדין הרבני האזורי ברחובות שכמעט הלך בדרך זאת,¹⁶ כיוון שבית-הדין סבר שחתנים אינם מבינים את מהות הכתובה.

השופט רובינשטיין, בעקבות שתי הערכאות הקודמות, מפרט בהרחבה כיצד קבוצת השיקולים הראשונה – הבטחת פרנסת האישה – מתקיימת במקרה הרלוונטי. אך יש לשים אל לב כי במקרה שלנו המנוחה נפטרה עוד בטרם פסקה הערכאה הראשונה, ויש לקחת בעירובן מוגבל את קיום תנאי הבטחת פרנסת האישה שעה שמדובר אך ורק ביורשיה מנישואיה הראשונים. כלומר גם התכלית הראשונה והעיקרית של הכתובה, הבטחת עתידה של האישה, לא מתקיימת במקרה שלנו, כיוון שהאישה נפטרה.

אולם השופט רובינשטיין כמעט ולא מסביר כיצד קבוצת השיקולים השנייה מתקיימת במקרה הנדון. נראה שהוא מעמיד לנגד עיניו את **הזוג הסביר** (שם יש הצדקה לגביית הכתובה) ולא את **הזוג הספציפי** נשוא הדין. אם נתייחס ברצינות לכוונתו של השופט רובינשטיין כי יש לאמוד את כוונת הצדדים, האם העובדה שמדובר בנישואין שניים אינה שיקול נגד שערוך? האם העובדה שהצדדים חתמו במפורש על הסכם ממון שמדיניותו הפרדה רכושית כמעט מלאה אינה משמיעה כי יש לפרש את הכתובה בצמצום? יש לזכור שהכתובה היא מסמך קוגנטי, ובניגוד להסכם ממון לא ניתן להתנות עליה (אך כאמור, ניתן לקבוע את סכומה ואפילו לאפסה). השופט רובינשטיין אינו מפרט את השיקולים, ולנו לא נותר אלא להעריך.

¹⁵ בע"מ 9606/11, לעיל ה"ש 3, פס' עב.

¹⁶ תיק (אזורי רח') 297662/3 (16.5.2012) הדין והדיין 31, 9 (2003).

מסחרי, גיליון 5, חשוון התשע"ד

והכל שריר ובריר וקיים?
הסוגיה הלא פתורה של שערך הכתובה

אין חולק שהשופט רובינשטיין נתן פסק דין חשוב ובכך עשה צעד גדול
בהבטחת עתידה הכלכלי של האישה. אולם יש להצר על כך שחלק מן השאלות שעולות
בפסק הדין נותרו פתוחות.